

CLASICI AI LITERATURII UNIVERSALE

HONORÉ DE BALZAC

Eugénie Grandet

Traducere din limba franceză și note

MIOARA IZVERNA

Prefață

LILIANA ANGHEL

CORINT

PREFAȚĂ

Apărut în 1833, romanul *Eugénie Grandet* este una dintre creațiile de maturitate ale lui Honoré de Balzac, ce-a înregistrat un succes excepțional în rândul primilor săi cititori. Mai mult decât atât, timp de mai multe decenii, *Eugénie Grandet* a fost singurul dintre romanele lui Balzac recomandat generațiilor de liceeni, una dintre puținele lecturi permise domnișoarelor, deoarece nu șoca morala burgheză, destul de strictă pe atunci, în păstrarea bunelor moravuri și a conveniențelor sociale.

În ciuda acestor aprecieri, nu tocmai obiective, de care s-a bucurat romanul *Eugénie Grandet* în detrimentul altor creații balzaciene, putem afirma că avem de-a face cu un roman valoros, de o formulă cu totul nouă; de acest lucru Balzac era el însuși conștient, deoarece în 1834, când a început să-și reunească romanele și povestirile scrise după 1828, sub titlul *Studii de moravuri în secolul al XIX-lea*, l-a determinat pe Félix Davin să scrie în prefața acestui ansamblu că „*Eugénie Grandet* și-a pus pecetea asupra revoluției pe care domnul Balzac a declanșat-o în roman” fiind „expresia adevărului absolut în artă. Acolo este drama aplicată lucrurilor celor mai simple din viața privată. Este o succesiune de cauze mărunte care produc efecte puternice, este fuziunea teribilă a trivialului și a sublimului, a pateticului și a grotescului; în sfârșit, este viața așa cum e ea și romanul așa cum trebuie să fie.”

Cu toate că acest roman a consolidat reputația scriitorului, acesta s-a plâns în mai multe rânduri de faptul că *Eugénie Grandet* punea în

umbră unele din operele sale ulterioare, precum *În căutarea abso-lu-lu-i* sau *Moș Goriot* (apărute în 1834 și 1835), pe care el le considera mai reușite, mai potrivite pentru spiritul și geniul său. Critica literară și succesul durabil al acestui roman în rândul cititorilor l-au așezat însă printre cele mai de seamă creații ale realismului francez, deoarece reflectă caracteristicile epocii, goana după profituri, dorința aprigă de îmbogățire, care fac din societate un soi de junglă, unde răzlesc ființele cele mai feroce și mai lipsite de scrupule.

În opera sa impresionantă, reunită sub titlul general *Comedia umană*, Balzac realizează o minuțioasă cronică a moravurilor de la 1816 la 1848. Titlul are o dimensiune filosofică, deoarece opera ne înfățișează cel mai adesea un spectacol tragic, ale cărei personaje principale sunt reprezentanți ai burgheziei în ascensiune și ai unei nobilimi în declin și, uneori, oameni din popor.

Transformările sociale prin care a trecut Franța după marea Revoluție de la 1789, după zguduitoră perioada napoleoniană, și după restaurația monarhiei din 1815 (sub Ludovic al XVIII-lea și sub Carol al X-lea), apoi de la Revoluția din iulie 1830 până la Revoluția de la 1848 (sub domnia lui Ludovic Filip) au găsit în Honoré de Balzac un martor care știa să vadă dincolo de aparențe.

Opera lui Balzac nu este o frescă decorativă, deoarece autorul interpretează numeroase aspecte sociale și istorice din vremea sa.

Pe la 1830 începe dominația burgheziei înstărite. Dornic să-i fie pe plac, regele Ludovic Filip își spune „regele cetățean”, iar deviza sa este „îmbogățiți-vă!”. Potrivit devizei regale, în societatea franceză se dezlănțuie o luptă aprigă pentru înavuțire, care îi pervertește sau îi distruge pe oameni. Viciile, prefăcătoria, dezumanizarea se asociază de minune cu rapacitatea.

Unui observator ager ca Balzac nu puteau să-i scape aceste adevăruri; el și-a propus să realizeze ample tablouri de moravuri și a lăsat posterității, prin opera sa, documente zguduitoare despre fiziologia societății franceze din acea vreme. După părerea lui Balzac,

scriitorul trebuie să se comporte obiectiv, ca un istoric; astfel, el urmărește mecanismul îmbogățirii, analizează stările morale, întuneceate, explică rolul presei, manevrele politice ascunse, dezvăluie afacerile tulburi ale cămătarilor și bancherilor, ipocrizia unora dintre preoți și aranjamentele matrimoniale bazate pe interese materiale.

Totodată, scriitorul ne înfățișează cu multă înțelegere și compasiune și ființe sensibile, oneste, generoase, sau cu temperament artistic, zdrobite de mecanismul nemilos al banilor, cum sunt Eugénie Grandet, moș Goriot sau Lucien de Rubempré.

Între 1842 și 1850 Balzac își sistematizează opera, edificând un vast ansamblu romanesc intitulat *Comedia umană*, pe care el însuși o împarte în *Studii de moravuri* (cele mai numeroase), *Studii filosofice* și *Studii analitice*. În celebrul „Avant-Propos” din 1842, Balzac afirmă că intenția sa era de a „realiza, în detaliile sale infinite, istoria fidelă, tabloul exact al moravurilor societății noastre moderne”.

Astfel, Balzac se dovedește un spirit constructiv, un arhitect ingenios, ce clădește cu ajutorul cuvântului. Ideea acestei opere sistematizate, construite ca un edificiu, se vedește și în divizarea, mai amănunțită, a acestor studii în șase serii de scene: *Scene din viața privată*, *Scene din viața de provincie*, *Scene din viața pariziană*, *Scene din viața politică*, *Scene din viața militară* și *Scene din viața de la țară*.

Din cele 143 de titluri enunțate în catalogul din 1845, Balzac a publicat aproape o sută; pe altele le-a schițat numai, iar o parte au rămas doar în faza de proiect.

Timp de 30 de ani, marele scriitor și-a urmărit neabătut visul, lucrând cu pasiune, dar continua încordare nervoasă și fizică l-au epuizat înainte de vreme, grăbindu-i sfârșitul: la 18 august 1850, Balzac se stinge din viață, la vârsta de 51 de ani.

Romanul *Eugénie Grandet* este, alături de *Gobseck*, *Moș Goriot*, *Mărirea și decăderea lui César Birotteau* și *Verișoara Bette*, una dintre capodoperele balzaciene.

În *Eugénie Grandet*, Balzac fixează deja un model romanesc absolut nou, pe care îl va dezvolta ulterior și care va deveni modelul clasic al romanului realist, punctul de referință în istoria romanului francez și universal. Acest model cuprinde o lentă expozițiune descriptivă, o intrigă strânsă, urmată de desfășurarea evenimentelor într-o creștere continuă a tensiunii dramatice, până la un punct culminant, apoi o acțiune ce se precipită spre deznodământ, sub presiunea împrejurărilor social-istorice.

Acest model romanesc este întregit de discursul teoretic și motivant al naratorului, integrat în textul romanului, discurs menit să explice sau să justifice o anumită atitudine a unui personaj, o anumită împrejurare, ce vor avea unele consecințe în destinul altor personaje. Tot aici se integrează și celebrele digresiuni reflexive asumate de către narator, cât și de unele personaje, privind literatura, istoria, arta sau morala. Aceste tipuri de discurs teoretic, explicativ sau persuasiv, au rolul de a impune atât un model de roman, cât și un model ideal de receptare a romanului de către cititori.

Eugénie Grandet a apărut pentru prima dată în volum în ansamblul romanesc *Studii de moravuri în secolul al XIX-lea*, în seria *Scene din viața de provincie*, fiind primul volum din această serie. În 1839, romanul a apărut într-o ediție separată, publicată la editorul Gervais Charpentier, cu textul ușor modificat, deoarece Balzac a suferit împărțirea în capitole și a adăugat dedicația „Pentru Maria” (probabil Marie du Fresnay, iubita lui Balzac la acea vreme).

În mediul burghez de provincie pe care îl zugrăvește acest roman, ca și în elegantele saloane pariziene descrise în alte romane domnește puterea banului. Așadar, *Eugénie Grandet* reflectă nu numai o dramă morală individuală, ci o întregă societate, al cărei idol suprem este banul.

Caracterul veridic al personajelor, al întâmplărilor povestite, cât și al locurilor descrise au suscitat interesul cititorilor și al criticilor pentru posibilele surse reale ale romanului. Dincolo de toate speculațiile

făcute pe această temă, trebuie să amintim faptul că Balzac avea un spirit de observație ascuțit, iar în călătoriile și vizitele sale, prindea din zbor gesturi sau expresii caracteristice reprezentanților diverselor categorii sociale sau profesionale, alegând ce era potrivit pentru caracterul sau ocupația viitoarelor sale personaje. Sursele informației lui Balzac sunt importante pentru cititorii de astăzi doar în măsura în care pun în lumină aspectele experienței sale ca om social, pe care le-a sintetizat sau generalizat.

Deși titlul romanului este *Eugénie Grandet*, atenția cititorilor s-a îndreptat cu precădere spre tatăl acesteia, Félix Grandet, a cărui personalitate dominatoare îl transformă în personaj principal. Putem spune că ascensiunea socială a acestuia la începutul secolului al XIX-lea, în timpul Revoluției, al domniei lui Napoleon I și al Restaurației constituie un exemplu de succes pentru contemporanii săi; el este, de asemenea, un personaj tipic pentru epoca sa, reprezentând foarte veridic evoluția economică și socială a societății franceze din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Félix Grandet, dogar de meserie, a început să facă avere în timpul Revoluției, cumpărând bunuri naționale confiscate de Republică de la comunitățile religioase. Astfel, pentru o sumă mică a devenit proprietarul celor mai frumoase podgorii din regiunea Saumur, al câtorva ferme, pășuni și al unei vechi mănăstiri; în timpul Consulatului, el profitase din plin și de funcția sa de primar al orașului Saumur, construind drumuri ce duceau către proprietățile sale. În timpul Imperiului, el a făcut afaceri bănoase cu complicitatea bancherului și a notarului, iar în timpul Restaurației, și-a mărit averea cumpărând rente de stat. Pe tot parcursul ascensiunii sale, Grandet s-a dovedit un spirit lucid, întreprinzător, viclean și perseverent.

Portretul domnului Grandet, realizat din perspectiva naratorului, cuprinde detalii semnificative pentru lăcomia și pentru șiretenia sa. Astfel, aflăm că moș Grandet avea în ochi „o expresie calmă și devoratoare pe care poporul o atribuie vasiliscului, părul gălbui

și sur era argintat și auriu, iar nasul, borbănat la vârf, avea o gălmă cu vinișoare pe care vulgul o socotea, pe bună dreptate, plină de viclenie”. Această figură vădea o primejdioasă șiretenie completată de un mare egoism.

Cu moș Grandet se naște în opera lui Balzac un nou tip de avar, mai convingător chiar decât Gobseck, deoarece, fiind un personaj de roman, este descris mai amănunțit și pare înrădăcinat mai adânc în structurile sociale și economice de la începutul secolului al XIX-lea.

El nu este numai un împătimit al aurului, care ar sta să-și con temple prostește bănetul adunat, ci un adevărat om de afaceri, inteligent și îndrăzneț. Operațiunile sale financiare sunt exact cele care au creat capitalismul modern în Franța. Félix Grandet este, așadar, un personaj viu, care-i fascinează și pe cititorii de astăzi, tocmai datorită faptului că a știut să domine epoca și să-i întrecă sau chiar să-i zdrobească pe rivalii săi în afaceri.

În familie, Grandet este un tiran, care le reduce la tăcere pe cele trei femei din casa lui; soția sa, fiica Eugénie și servitoarea Nanon. Totuși, dacă doamna Grandet și Nanon i se supun fără să murmure, de frică sau din devotament, Eugénie, fiica sa, îndrăznește să i se împotrivescă. Aceasta se revoltă împotriva zgârceniei lui sordide când se îndrăgostește de vărul ei, Charles, căruia se străduiește să-i aline durerea provocată de sinuciderea tatălui lui, omul de afaceri parizian Guillaumme Grandet. Pentru a-i face șederea la Saumur cât mai plăcută, Eugénie încearcă fără știrea zgârcitului moș Grandet să-i asigure un minimum de confort, iar când iubitul ei Charles se hotărăște să plece în Indii pentru a-și reface averea, tânăra îi oferă un mic capital, colecția ei de monede rare din aur, dăruite, una câte una, de tatăl ei, de-a lungul anilor.

Pe parcursul romanului, cititorul descoperă, în contrapunct față de moș Grandet, celălalt personaj principal, Eugénie. Dacă la început ea nu este decât o fată blândă și candidă, cu totul neștiutoare de intrigile și meschinăriile lumii, în clipa în care în ea se trezesc

iubirea și compasiunea pentru Charles, personalitatea ei se conturează din ce în ce mai pregnant. Astfel, când moș Grandet îi cere să-i arate mica ei comoară de aur, aceasta îl înfruntă, spunându-i că a făcut o investiție „profitabilă”, dar refuzând să-i dea amănunte. Dragostea ei profundă și curată pentru Charles o face să disprețuiască aurul și o întărește în discuția aprinsă pe care o are cu tatăl său.

După moartea mamei sale, răpusă înainte de vreme de zgârcenia și despotismul soțului, Eugénie continuă să aibă aceeași atitudine de indiferență față de bogăție, renunțând la drepturile ei successorale după defuncta sa mamă, în favoarea hrăpărețului său tată. Descoperim astfel că noblețea sufletească a Eugéniei nu poate fi întinată de interese materiale. În schimb, ea se închide într-o adâncă melancolie, fiind din ce în ce mai însingurată, pierzându-și treptat speranța de a-și împlini visul de iubire împreună cu Charles.

Din păcate, Charles se dovedește nedemn de dragostea verișoarei sale, fiind un tânăr dandy superficial și egoist: întors în Franța după șapte ani, cu o avere agonisită prin mijloace nu tocmai cinstite, acesta a devenit un om aspru și calculat, nu mai este interesat de Eugénie Grandet, ci de o căsătorie cu fiica marchizului d’Aubion, din motive meschine și din vanitatea de a accede în cercurile nobilimii.

Domnia banului – prin avariția tatălui său, apoi prin trădarea lui Charles – este cea care o zdrobește pe Eugénie, condamnând-o la o viață aproape monahală, searbădă, lipsită de orice bucurie sau speranță.

După moartea tatălui său, bogata moștenitoare se va căsători numai pentru a se supune conveniențelor sociale, cu președintele de Bonfonds, care, interesat numai de milioanele ei, spera să rămână văduv cât mai repede și să se bucure singur de această avere.

Calculule lui meschine vor fi însă dejucate de Providență, deoarece acesta moare în anul următor, lăsându-și soția moștenitoare a unei averi uriașe, pe care ea o va folosi cu generozitate și discreție în acțiuni caritabile.

Putem spune că la sfârșitul romanului, Balzac însuși se substituie Providenței, pedepsindu-l astfel pe unul dintre acei profitori lipsiți de sentimente umane și chiar de scrupule.

Pe lângă istorisirea destinului nefericit al Eugeniei, cititorul remarcă, prin informațiile precise asupra epocii, fidelitatea absolută a lui Balzac față de realitate; în plus, felul în care marele scriitor judecă și înfierează această societate avidă și mercantilă are cu atât mai multă forță expresivă cu cât el evită tonul indignat, stilul oratoric, rămânând un narator cumpătat și în aparență obiectiv.

LILIANA ANGHEL

Pentru Maria

Fie ca numele tău – tu, al cărei portret este cea mai frumoasă podoabă a acestei lucrări – să figureze aici ca o ramură de merișor binecuvântat, luată din nu știu ce arbust, dar, cu siguranță, sfințită de religie și reînnoită – mereu verde – de mâini pioase, pentru a ocroti casa.

DE BALZAC

ÎN UNELE ORAȘE DE PROVINCIE¹ există case a căror vedere îți inspiră o melancolie egală cu aceea pe care ți-o provoacă mănăstirile cele mai întunecate, landele cele mai monotone sau ruinele cele mai triste. Poate că în aceste case sălășluiesc atât liniștea mănăstirii și ariditatea landelor, cât și rămășițele ruinelor. Viața și mișcarea de aici sunt atât de liniștite, încât un străin le-ar crede nelocuite, dacă n-ar întâlni, deodată, privirea ștearsă și rece a vreunei ființe nemișcate, a cărei figură, ca de schimnică, se pleacă peste pervazul ferestrei, la auzul unui pas necunoscut. O asemenea melancolie îți inspiră și înfățișarea unei locuințe situate în Saumur, la capătul unei străzi în pantă care duce la castel, prin partea de sus a orașului. Această stradă, acum puțin frecventată, caldă vara, rece iarna, întunecată în unele locuri, se remarcă prin sonoritatea pavajului ei din pietriș, întotdeauna curat și uscat, prin îngustime și sinuozitate, prin pacea caselor ei ce țin de orașul vechi și care sunt dominate de metereze. Locuințele de aici, de trei ori seculare, sunt încă solide, deși construite din lemn, și înfățișarea lor variată contribuie la originalitatea ce face ca această parte din Saumur să se afle în atenția amatorilor de lucruri vechi și a artiștilor. E greu

¹ În ediția originală, romanul este împărțit în capitole, șase la număr, nenumerotate, intitulate precum urmează: „Fizionomii burgheze”, „Vărul din Paris”, „Iubiri de provincie”, „Făgăduințe de avar”, „Nefericiri de familie”, „Așa e viața”. Cea mai mare parte din informația cuprinsă în note este luată din ediția după care s-a tradus.

să treci prin fața acestor case fără să admiri uriașele grinzi cu capetele cioplite sub forma unor figuri bizare, grinzi ce încunu-nează cu un basorelief negru parterul celor mai multe dintre ele. Ici, bucăți de lemn transversale, acoperite cu ardezie, desenează linii albastre pe zidurile șubrede ale unei locuințe terminate printr-un acoperiș susținut de un perete cu grinzi aparente și încrucișate, înclinat de ani, și a cărui șindrilă, putrezită, s-a deformat sub acțiunea ploii și a soarelui; dincolo, vezi pervazurile uzate și înnegrite de vreme ale ferestrelor, pervazuri ale căror sculpturi delicate de abia se mai deslușesc și care par prea ușoare pentru a susține oala de flori din argilă brună din care se înalță garoafele sau trandafirii vreunei biete lucrătoare. Mai departe, îți apar niște porți pline de piroane uriașe pe care geniul străbunilor noștri a trasat diferite hieroglife domestice al căror sens nu-l va mai afla nimeni, niciodată. Într-un loc, un protestant și-a scris crezul lui, în alt loc, un membru înfocat al ligii catolice l-a blestemat pe Henric al IV-lea sau vreun burghez și-a gravat emblemele nobleței sale de magistrat municipal¹, gloria uitată a acestei dregătorii. Aici se află întreaga istorie a Franței. Lângă căsuța șubredă cu pereții tencuiți grosolan, la care meșterul a lucrat de zor cu mistria, se înalță palatul unui nobil, unde, pe bolta porții de piatră, se mai văd încă vreo câteva vestigii ale stemelor sale, sfărâmate de diferitele revoluții care au tulburat țara după 1789. Pe strada asta, spațiile comerciale de la parter nu sunt nici prăvălii și nici magazine. Prietenii Evului Mediu ar regăsi în ele atelierele străbunilor noștri în toată naiva lor simplitate. Sunt niște săli joase, fără fațadă, vitrină, sau vreun perete de geam, adânci, întunecate și lipsite de ornamente exterioare sau interioare. Poarta lor este făcută din două părți

¹ În franceză, *noblesse de cloches* (sau *noblesse de la cloche*), sintagmă definită de dicționarul Littré ca fiind „numele ce li se dă descendenților din magistrați municipali”.

pline, grosolan ferecate; partea de sus se deschide în interior, iar cea inferioară, prevăzută cu o sonerie cu arc, se deschide și se închide întruna. Aerul și lumina pătrund în această hrubă umedă fie prin partea de sus a porții, fie prin spațiul care se află între boltă, podea și micul zid în care se încastrează niște obloane solide, scoase dimineața și puse din nou seara, prinse fiind cu chingi de fier fixate cu buloane. Pe acest zid, negustorul își expune mărfurile. Aici nu-i loc de niciun fel de șarlatanie. După natura comerțului, eșantioanele constau din două sau trei hârdaie pline cu sare și cu morun, din câteva baloturi de pânză, din sfori, din obiecte de alamă atârinate de grinzile din tavan, din cercuri de butoaie așezate de-a lungul zidurilor sau din câteva bucăți de postav puse pe rafturi. „Intrați?” O fată curat îmbrăcată, strălucind de tinerețe, cu basma albă, cu brațele roșii, își lasă din mâini andrelele și își cheamă tatăl sau mama, care vin și vă vând, la cerere, cu indiferență, complezență sau aroganță – după cum le e firea —, marfă de doi bănuți sau de douăzeci de mii de franci. Veți vedea un negustor de doage așezat la poarta casei și pălăvrăgind liniștit cu vreun vecin. În aparență, el nu are decât niște rafturi amărâte pentru sticle și două sau trei grămezi de scânduri, dar, în port, șantierul lui îi aprovizionează pe toți dogarii din Anjou. El știe bine câte butoaie *poate* vinde dacă recolta este bună. Vremea însorită îl îmbogățește, vremea ploioasă îl ruinează. Într-o singură dimineață, valoarea butoaielor¹ poate scădea de la unsprezece franci la șase livre. În acest ținut, ca și în Touraine, capriciile vremii domină viața comercială. Viticultori, proprietari de pământuri, negustori de lemne, dogari, hangii, marinari pândesc cu toții o rază de soare. Când se culcă seara, ei tremură de teamă că a doua zi vor vedea că în timpul nopții a dat înghețul; se tem de ploaie, de

¹ Capacitatea butoiului la care se referă aici Balzac este de aproximativ 200 de litri.

vânt, de secetă, și vor apă, căldură, nori, la comandă. Între cer și interesele pământești există un veșnic duel. Pe rând, barometrul întristează, înseninează și înveselește fețele oamenilor. De la un capăt la altul al acestei străzi, pe vechea Stradă Mare din Saumur, cuvintele: „Ce vreme minunată!” trec din poartă în poartă, și fiecare om îi răspunde vecinului: „Plouă cu ludovici”, știind câți bani îi aduce o rază de soare sau o ploaie venită la timp. Sâmbătă, spre prânz, când e vreme frumoasă, de la acești neguțători de treabă nu poți cumpăra marfă nici măcar de o para. Fiecare își are via lui, pământul lui, și merge să-și petreacă două zile la țară. Aici, totul fiind organizat dinainte, cumpărăturile, vânzările, câștigul, negustorilor le rămân zece ore din douăsprezece pentru distracții, observarea celor din jur, comentarii și veșnice iscodeli.

Când o gospodină cumpără o potârniche, vecinii află pe dată și nu uită să-l întrebe pe soțul ei dacă friptura a fost gustoasă. O fată care se uită pe fereastră nu scapă fără să fie văzută de toți cei ce nu au altă treabă. Aici, gândurile oamenilor sunt la vedere, după cum aceste case de nepătruns, întunecate și liniștite, n-au niciun fel de mister. Viața se desfășoară aproape întotdeauna în aer liber. Fiecare familie se așază la poartă, aici mănâncă la prânz, aici își ia cina, aici se ceartă. Orice om ce trece pe stradă este cercetat din cap până-n picioare. Așa se face că, pe vremuri, când un străin sosea într-un oraș de provincie, el era luat în zeflema din casă în casă. De aici s-au născut tot felul de povești și tot de aici vine porecla de „oameni răi de gură” dată locuitorilor din Angers, care erau foarte pricepuți în aceste ironii orășenești.

Palatele din orașul vechi se află în partea de sus a acestei străzi, ce era locuită, odinioară, de nobilii din ținut. Impregnată de melancolie, casa în care s-au petrecut evenimentele povestirii de față era tocmai una dintre aceste clădiri, relicvă venerabilă a unui secol în care lucrurile și oamenii aveau acea simplitate pe

care obiceiurile franceze și-o pierd tot mai mult, pe zi ce trece. După ce ai urmat cotiturile acestui drum pitoresc, unde până și cele mai mici neregularități îți trezesc amintiri și al cărui efect general tinde să te cufunde într-un fel de visare mașinală, vei zări un intrând destul de întunecat, în mijlocul căruia se ascunde poarta casei ce-i aparține domnului Grandet. E cu neputință să înțelegi valoarea acestei expresii provinciale fără să cunoști biografia domnului Grandet.

Domnul Grandet se bucura în Saumur de o reputație ale cărei cauze și efecte nu vor fi pe deplin înțelese de cei care n-au trăit deloc într-un oraș de provincie. Domnul Grandet, căruia unii oameni îi mai spuneau și moș Grandet – dar numărul acestor bătrâni scădea tot mai mult —, era, în 1789, un meșter dogar înstărit care știa să citească, să scrie și să socotească.

Când Republica Franceză a scos la vânzare, în arondismentul Saumur, bunurile Clerului¹, dogarul, pe atunci în vârstă de patruzeci de ani, tocmai se căsătorise cu fata unui bogat negustor de scânduri. Luându-și cu el averea lichidă și zestrea adusă de nevastă, înarmat cu două mii de ludovici de aur, Grandet se duse la district², unde, datorită celor două sute de ludovici oferite de socrul lui aprigului republican ce supraveghea vânzarea domeniilor naționale, el obținu, pe o nimica toată, legal, dacă nu și legitim, cele mai frumoase vii din arondisment, o mănăstire veche și câteva ferme. Pentru locuitorii din Saumur, care nu erau prea revoluționari, moș Grandet trecu drept un om îndrăzneț, un republican, un patriot, un om preocupat de ideile noi, în timp ce de fapt dogarul nu era preocupat decât de viile lui. Fu numit membru în consiliul de administrație al districtului Saumur, și influența sa

¹ Vânzarea averilor bisericești a fost decretată în 2 noiembrie 1789 și în 17 mai 1790.

² Districtul este o subdiviziune a departamentului (în 1789), fiind mai mare decât arondismentul.

pacificatoare se făcu simțită atât pe plan politic cât și pe plan comercial. Pe plan politic, îi ocroti pe foștii nobili și se opuse cu toată puterea la vânzarea bunurilor emigranților¹; pe plan comercial, furniză armatelor republicane o mie sau două mii de butoaie de vin alb, în schimbul cărora primi câteva pajiști minunate, ce țineau de o mănăstire de maici, rezervate ca ultim lot. Sub Consulat, moș Grandet deveni primar, administră cu înțelepciune și, mai ales, se ocupă de culesul viilor; sub Imperiu, deveni domnul Grandet. Lui Napoleon nu-i plăceau republicanii. Îl înlocui pe domnul Grandet, care trecea drept un om ce purtase boneta roșie, cu un mare proprietar, un om cu particulă, un viitor baron al Imperiului. Domnul Grandet părăsi onorurile municipale fără niciun regret. Făcuse, spre binele orașului, niște drumuri minunate ce duceau la proprietățile sale. Pentru casa și pentru bunurile sale, foarte avantajos înscrise în cadastru, nu plătea impozite prea mari. După clasamentul diferitelor terenuri ce-i aparțineau, viile sale, datorită unor îngrijiri neîntrerupte, ajunseseră faima ținutului, expresie folosită pentru a indica podgoriile ce produc cea mai bună calitate de vin. Ar fi fost îndreptățit să ceară să fie decorat cu crucea Legiunea de Onoare. Acest eveniment avu loc în 1806. Domnul Grandet avea atunci cincizeci și șapte de ani, și soția lui aproximativ treizeci și șase. Singura lor fiică, fruct al iubirii lor legitime, era în vârstă de zece ani. Domnul Grandet, pe care Providența vru, fără îndoială, să-l consoleze pentru neplăcerile pe care le avusese pe linie administrativă, moșteni, în acel an, rând pe rând, de la doamna de La Gaudinière, născută de La Bertellière, mama doamnei Grandet, apoi de la bătrânul domn La Bertellière, tatăl defunctei, și, în sfârșit, de la doamna Gentillet, bunica sa după mamă: trei moșteniri a căror valoare n-a fost cunoscută de nimeni. Zgârcenia acestor trei bătrâni era atât de pătimașă, încât, de amar de vreme, ei îngrămădeau bani peste

¹ Vânzarea averilor emigranților a fost decretată în 14 august 1792.

bani numai pentru a-i putea contempla în taină. Bătrânul domn La Bertellière socotea că plasarea banilor este o risipă, fiind mult mai interesat de înfățișarea lor decât de beneficiile aduse de cămătă. Orașul Saumur estimează deci valoarea economiilor sale după veniturile bunurilor aflate la vedere. Domnul Grandet obține atunci noul titlu de noblețe pe care mania noastră pentru egalitate nu-l va șterge niciodată: deveni *omul care plătește cele mai mari impz ite* din arondisment. El lucra o sută de pogoane de vie care, în anii buni, îi aduceau șapte până la opt sute de butoaie de vin. Avea treisprezece ferme și o veche mănăstire. Ca să facă economie, acoperise cu ziduri¹ ferestrele, ogivele și vitraliile, care, în acest fel, se păstrasera intacte. Mai avea și o sută douăzeci și șapte de pogoane de pașiște unde creșteau, în înălțime și în grosime, trei mii de plopți plantați în 1793. În sfârșit, casa în care locuia era a sa. Așa era evaluată averea sa vizibilă. În ceea ce privește capitalul de care dispunea, doar două persoane puteau să-l estimeze cu aproximație: una era domnul Cruchot, notarul însărcinat cu plasamentele cămătărești ale domnului Grandet; cealaltă era domnul des Grassins, cel mai bogat bancher din Saumur, la afacerile căruia podgoreanul participa când îi convenea, și în secret. Cu toate că bătrânul Cruchot și domnul des Grassins aveau cea mare discreție care dă naștere, în provincie, la încredere și la avere, ei îi arătau, public, domnului Grandet un respect

¹ Balzac face aici aluzie la anumite aspecte ale fiscalității din Franța, de la începutul secolului al XIX-lea: faptul de a avea cel mai mare impozit din arondisment era un semn că acea persoană deținea cea mai mare bogăție și, ca urmare, un semn de mare onoare. Listele contribuabililor erau publicate în ordinea descrescătoare a impozitării. Impozitul era calculat pe baza averii funciare. Ferestrele și porțile abației au fost zidite pentru a reduce valoarea impozitului instituit pe ferestre și porți, în timpul Revoluției din 1789 (și la care nu s-a renunțat decât în 1917). Acest impozit a avut efecte foarte dăunătoare asupra esteticii monumentelor și asupra condițiilor de igienă din casele de locuit.

atât de mare, încât observatorii puteau măsura valoarea capitalurilor fostului primar după cât de mare era servilismul lor față de el. În Saumur, toată lumea era convinsă că domnul Grandet are o comoară, o ascunzătoare plină cu ludovici și că noaptea se dedă inefabilelor bucurii pe care ți le oferă vederea unei mari grămezi de bani de aur. Cei zgârciți găseau un fel de certitudine uitându-se la ochii lui, ce parcă luaseră culoarea galbenă a metalului. Privirea unui om obișnuit să tragă un folos uriaș din capitalurile sale capătă, în mod obligatoriu, ca și cea a unui voluptuos, a jucătorului sau a curteanului, anumite deprinderi greu de definit, niște mișcări ascunse, lacome, misterioase, care nu scapă coreligionarilor lor. Acest limbaj secret formează, într-un anumit fel, francmasoneria pasiunilor. Domnul Grandet inspira, deci, stima respectuoasă la care avea dreptul un om care nu datora niciodată nimic nimănui, un om care, vechi în meseriile de dogar și de podgorean, ghicea cu precizia unui astronom când trebuia să fabrice pentru recolta lui o mie de butoaie sau numai cinci sute, care nu scăpa niciodată vreo posibilitate de câștig, avea întotdeauna niște butoaie de vânzare atunci când butoiul valora mai mult decât marfa conținută în el, care putea să-și depoziteze vinul în cramă și să aștepte momentul când reușea să vândă butoiul de vin cu două sute de franci, în vreme ce micii proprietari îl vindeau cu cinci ludovici. Vestita sa recoltă din 1811¹, strânsă cu înțelepciune și vândută cu încetul, îi adusese mai mult de două sute patruzeci de mii de livre. Din punct de vedere financiar, domnul Grandet semăna cu un tigru și cu un șarpe boa: știa să se întindă la pământ, să se pitească, să-și observe îndelung prada, să-i sară în spate, apoi își deschidea gura pungi, înghițea o grămadă de bani și se culca liniștit, precum șarpele care își mistuia hrana, impasibil, rece, metodic. Nu era om care să-l vadă trecând pe stradă și să nu încerce un sentiment de admirație amestecat cu

¹ În anul 1811 și-a făcut apariția o cometă care a făcut mare vâlvă.